

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet,
Institut za sociološka istraživanja

KNJIGA SAŽETAKA

KONFERENCIJA

Društveni odnosi u Srbiji: kontinuitet i promene

Beograd, 21. decembar 2018.

1838

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet,
Institut za sociološka istraživanja

Konferencija
**Društveni odnosi u Srbiji:
kontinuitet i promene**
Beograd, 21. decembar 2018.

Izdavač
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Institut za sociološka istraživanja

Za izdavača
Prof. dr Miomir Despotović

Priprema za štampu
Dosije studio, Beograd

Štampa
JP Službeni glasnik, Beograd

Dizajn naslovne strane
Ivana Zoranović

Tiraž
40

ISBN 978-86-6427-105-9

Svi prilozi su nastali kao rezultat rada na projektu
„Izazovi nove društvene integracije u Srbiji: koncepti i akteri“
(evid. br. 179035), koji finansira Ministarstvo prosvete,
nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Beograd, 2018.

KONFERENCIJA
DRUŠTVENI ODNOSI U SRBIJI:
KONTINUITET I PROMENE

21. decembar 2018.
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Svečana sala

PROGRAM KONFERENCIJE

9.00–9.05 Mladen Lazić, *Uvodne napomene*

SESIJA 1

MATERIJALNI POLOŽAJ I POTROŠNJA

Moderator: *Mladen Lazić*

9.05–9.20 Željka Manić, Anđelka Mirkov, *Materijalni položaj
domaćinstava u Srbiji u periodu konsolidacije
kapitalističkog poretka*

9.20–9.35 Mina Petrović, *Potrošnja i socijalna diferencijacija u Srbiji*

9.35–9.50 Vera Backović, Ivana Spasić, *Kritička potrošnja u Srbiji –
prikaz rezultata i neka otvorena pitanja*

9.50–10.05 Diskusija

10.05–10.15 Pauza

SESIJA 2

POKRETLJIVOST, SOCIO-EKONOMSKE STRATEGIJE

I TRŽIŠTE RADA

Moderator: *Mina Petrović*

10.15–10.30 Slobodan Cvejić, *Obrasci pokretljivosti društvenih slojeva u
Srbiji nakon 2000. godine*

10.30–10.45 Marija Babović, *Promene u socio-ekonomskim strategijama
društvenih slojeva u Srbiji tokom perioda 2003–2018.*

10.45–11.00 Aleksandra Marković, *Prekarnost radnih uslova radno
aktivnog stanovništva Srbije*

11.00–11.15 Dunja Poleti Čosić, *Radne strategije i mobilnost radno
aktivnog stanovništva u komparativnoj perspektivi*

- 11.15–11.30 Milica Resanović, Dunja Poleti Ćosić, Aleksandra Marković, *Rodne nejednakosti na tržištu rada u komparativnoj perspektivi*
- 11.30–11.45 Diskusija
- 11.45–12.00 Pauza

SESIJA 3

VREDNOSNE ORIJENTACIJE

Moderator: *Slobodan Cvejić*

- 12.00–12.15 Jelisaveta Petrović, Dragan Stanojević, *Politička participacija mladih u Srbiji u komparativnoj perspektivi*
- 12.15–12.30 Mladen Lazić, Jelena Pešić, *Stabilizacija kapitalističkog poretka u Srbiji i prihvatanje liberalnih vrednosnih orijentacija*
- 12.30–12.45 Irena Petrović, Marija Radoman, *Dominantne vrednosne orijentacije u Srbiji: patrijarhalnost, autoritarnost i nacionalizam*
- 12.45–13.00 Selena Radović, *Privatni i javni patrijarhat u Srbiji i Francuskoj*
- 13.00–13.15 Diskusija
- 13.15–13.30 Pauza

SESIJA 4

POLITIČKE I KULTURNE KOMPETENCIJE

Moderator: *Marija Babović*

- 13.30–13.45 Stefan Mandić, *Nacionalizam među mladima u Srbiji i Hrvatskoj*
- 13.45–14.00 Jelena Pešić, Tamara Petrović Trifunović, Ana Birešev, *Klasni položaj i politička kompetencija: analiza (ne)davanja odgovora na stavove o poželjnom političkom i ekonomskom poretku*
- 14.15–14.30 Nemanja Zvijer, Stefan Janković, *Od informacije do podatka: proces rekonstrukcije terenskog dela jednog sociološkog istraživanja*
- 14.30–14.45 Diskusija
Ručak

Željka Manić, Anđelka Mirkov*

Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

Odelenje za sociologiju, Institut za sociološka istraživanja

Materijalni položaj domaćinstava u Srbiji u periodu konsolidacije kapitalističkog poretka

Predmet analize u ovom radu je materijalni položaj domaćinstava u uslovima sadašnjih društvenih promena u Srbiji. Osnovni cilj je utvrđivanje visine i praćenje promena materijalnog položaja stanovništva u toku postepene konsolidacije kapitalističkog poretka. Proučavanje je prvenstveno zasnovano na podacima prikupljenim u anketnom istraživanju o svakodnevnom životu domaćinstava i pojedinaca, koje je 2018. godine realizovao Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu na reprezentativnom uzorku stanovništva Srbije. Koriste se i podaci uporedivih anketnih istraživanja sprovedenih 2003. i 2012. godine, što omogućava analizu promena materijalnog položaja u kontekstu ubrzane postsocijalističke transformacije, ali i svetske ekonomske krize, te postepene stabilizacije kapitalističkog poretka. U radu će najpre biti analizirani indikatori osnovnih dimenzija materijalnog položaja domaćinstava: prihodi iz različitih izvora, nepokretna i pokretna imovina i potrošnja. Zatim će biti analiziran ukupan materijalni položaj domaćinstava, iskazan sintetičkim indeksom koji sve tri dimenzije sažima u vidu petočlane intervalne skale. Uporedivost podataka u vremenskoj perspektivi omogućava zaključivanje o materijalnom aspektu promena osnovnih struktura društva Srbije tokom prve dve decenije XXI veka.

Ključne reči: materijalni položaj, prihodi, imovina, potrošnja, domaćinstvo

* zmanic@f.bg.ac.rs, andelkam@yahoo.com

Mina Petrović*

Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

Odeljenje za sociologiju

Potrošnja i socijalna diferencijacija u Srbiji

U radu se analiziraju prakse potrošnje domaćinstava i pojedinaca koje mogu biti dobra indikacija razlika u materijalnom položaju i životnom stilu. Konceptualno, analiza se zasniva na ključnim pretpostavkama sociologije konzumerizma (Veblen, Burdije, Bauman) kojima se objedinjuju analitički pristupi potrošnji kao oblasti reprodukcije klasno-slojnih razlika, s jedne strane, i individualizovanog izbora, s druge. Pažnja je usmerena na kriterijume izbora kao i na mesta kupovine/potrošnje različite robe i sadržaja, jer istraživanja ukazuju da mesto gde se nešto kupuje postaje statusno važno koliko i šta se kupuje, kao i da nejednaka prostorna dostupnost mesta potrošnje (kako materijalne tako i nematerijalne) čini da potrošačke prakse koje su vezane za prostorno specifične resurse postaju značajnije indikacije socijalne distinkcije nego one koje to nisu (posebno kada se posmatraju razlike na relaciji glavni grad/veliki gradovi i ostala naselja). U skladu s tim, prakse potrošnje (domaćinstava i pojedinaca) koje je moguće pratiti na osnovu ankete sprovedene 2018. godine ispituju se u odnosu na materijalni položaj, slojnu pripadnost, obrazovanje i mesto stanovanja (grad–selo, Beograd–unutrašnjost, i sl.). Osnovna hipoteza rada jeste da raspoloživi ekonomski i kulturni kapital, te mesto stanovanja, pokazuju značajnu povezanost sa razlikama u posmatranim praksama potrošnje, odnosno da mesta i prakse potrošnje postaju distinktivno obeležje pripadnika viših socijalnih pozicija, pre svega u Beogradu, istovremeno bivajući i jedno od obeležja inkonzistentnosti položaja viših slojeva u zavisnosti od mesta stanovanja.

Ključne reči: prakse potrošnje, mesta potrošnje, socijalna diferencijacija, Srbija

* mipetrov@f.bg.ac.rs

Vera Backović, Ivana Spasić*

Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

Odeljenje za sociologiju

Kritička potrošnja u Srbiji – prikaz rezultata i neka otvorena pitanja

Predmet ovog rada je kritička potrošnja u Srbiji na osnovu rezultata empirijskog *Istraživanja o svakodnevnom životu domaćinstava i pojedinaca u uslovima sadašnjih društvenih promena u Srbiji*, koje je sproveo Institut za sociološka istraživanja tokom 2018. godine. Kritička potrošnja je oblik potrošnje koji je, prvo, zasnovan na svesnoj odluci i opredeljenju subjekta-potrošača i, drugo, motivisan vanekonomskim razlozima, odnosno potrošači se ne rukovode uobičajenim kriterijumima cene, kvaliteta i dostupnosti. Kritička potrošnja može biti zasnovana na različitim razlozima, prema čemu se razlikuju i njeni tipovi: etička, politička, ekološka (ili: održiva) potrošnja. Potrošački stav se može iskazivati pozitivno ili negativno – kroz čin potrošnje (namerno kupujemo dati brend ili kod tog-i-tog trgovca, takozvani *buycott*) ili kroz uzdržavanje od potrošnje (izbegavamo brend ili trgovca, *boycott*). Pretpostavke od kojih polazimo u radu su da pol, obrazovanje, zanimanje, materijalni položaj i mesto stanovanja utiču na prakse kritičke potrošnje. Na kraju, ukazaće se na istraživačka pitanja koja su ovom studijom tek otvorena i zahtevaju dodatno ispitivanje primenom drugačijih metodoloških postupaka.

ključne reči: kritička potrošnja, kupovina, bojkot proizvoda, Srbija

* vera.backovic@f.bg.ac.rs, ispasic@f.bg.ac.rs

Slobodan Cvejić*

Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

Odeljenje za sociologiju

Obrasci pokretljivosti društvenih slojeva u Srbiji nakon 2000. godine

U tekstu se polazi od hipoteze da je postepena konsolidacija kapitalističkog društvenog uređenja u Srbiji nakon 2000. godine zasnovana na transformaciji društvene strukture koja se može prepoznati u odgovarajućim obrascima međugeneracijske i unutargeneracijske klasno-slojne pokretljivosti. Očekujemo da su mere ekonomske politike Vlade, koje se pre svega ogledaju u smanjenju javnog sektora i privlačenju investicija u radno intenzivnim granama i uslugama sa srednjim kvalifikacijama, uticale na povećanje samoreprodukcije srednje klase, povećanje ulazne pokretljivosti iz stručnjackog u sitnopreduzetnički sloj, povećanje samoreprodukcije radničkih slojeva i povećanje silazne pokretljivosti iz prelaznog sloja u radnički. Hipoteza će biti proverena na podacima iz tri anketna istraživanja, realizovana 2003, 2012. i 2018. godine, analizom međugeneracijske i unutargeneracijske ulazne i izlazne slojne pokretljivosti, kao i testiranjem više nezavisnih faktora slojne pokretljivosti putem logističkog regresionog modela.

Ključne reči: društvena struktura, društvena klasa, društveni sloj, slojna pokretljivost, kapitalizam, Srbija

* scvejić@f.bg.ac.rs

Marija Babović*

Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet, Odeljenje za sociologiju

Promene u socio-ekonomskim strategijama društvenih slojeva u Srbiji tokom perioda 2003–2018.

Tekst nastavlja „tradiciju“ proučavanja promena u socio-ekonomskim strategijama domaćinstava u Srbiji u periodu „odblokirane“ transformacije, odnosno od 2003. do 2018. godine. Oslanjajući se na podatke istraživanja o socio-ekonomskim strategijama koja su sprovedena u šest ciklusa (2000. godine od strane Centra za proučavanje alternativa, a 2002, 2003, 2007, 2012. i 2018. godine od strane Instituta za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu), analiza predočena u ovom prilogu nastoji da prikaže promene koje su se odigrale u socio-ekonomskim strategijama domaćinstava koja pripadaju različitim društvenim slojevima. Potpuna uporedivost podataka je moguća samo za istraživanja koja su sprovedena u periodu 2003–2018. godine, pa će podaci ranijih istraživanja biti korišćeni kao kontekstualne informacije. Analize socio-ekonomskih strategija u periodu 2003–2012. pokazale su da na početku posmatranog perioda proaktivne (tržišno-radne strategije) prevlađuju nad pasivno-defanzivnim (odsustvo ekonomskih aktivnosti ili prisustvo isključivo netržišnih ekonomskih aktivnosti). Pored toga, ekonomske strategije obeležene su velikim udelom diversifikovanih strategija koje uz formalnu zaposlenost uključuju i različite oblike neregularnog rada. Nalazi istraživanja iz 2007. godine ukazuju da su se promene u strategijama odigrale u pravcu povećanja formalne zaposlenosti, pre svega kod srednjih slojeva, te opadanju pasivno-defanzivnih strategija. Podaci iz 2012. godine ukazuju da je u uslovima ekonomske krize došlo do značajnog kontrahovanja ekonomskih aktivnosti domaćinstava, te da su strategije pretrpele promene u pravcu ponovnog povećanja pasivno-defanzivnih strategija, kao i značajnog gubitka neregularnih formi rada i kombinacija radnih aktivnosti. Ove promene praćene su i pogoršanjem materijalnog položaja prelaznog i sloja kvalifikovanih radnika. Kontrahovanje ekonomskih aktivnosti i njihovo znatno sužavanje na formalnu zaposlenost (za neke slojeve pretežno u javnom sektoru) praćeno je povećanjem unutar-slojne homogenosti i oštrijim međuslojnim razlikama. Najnovije istraživanje iz 2018. godine treba da ukaže na pravce promena u ekonomskim strategijama koje se odvijaju u postkriznom kontekstu, u uslovima fleksibilizacije tržišta rada, i dalje relativno niskih nivoa zaposlenosti (u poređenju sa EU prostorom), ali i smanjenja nezaposlenosti, odnosno visokog udela neaktivnog stanovništva, posebno među mladima i ženama.

Ključne reči: socio-ekonomske strategije, domaćinstvo, društveni slojevi, tržište rada

* mbabovic@f.bg.ac.rs

Aleksandra Marković*

Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

Institut za sociološka istraživanja

Prekarnost radnih uslova radno aktivnog stanovništva Srbije

Poslednje decenije neoliberalne ekonomije donele su sa sobom, između ostalog, rastuće nejednakosti, erodiranje mehanizama države socijalnog staranja, ali i promene u odnosu snaga rada i kapitala, promene na tržištu rada, odnosno u radnim uslovima (*working conditions*). U okviru takvih tendencija, prekarnost postaje jedna od osnovnih odlika savremenih oblika rada i „aksiom“ u naučnim raspravama. Prekarnost radnika, te njihove radne uslove, moguće je posmatrati kroz različite dimenzije prekarnosti: vremensku, organizacijsku, socijalnu i ekonomsku. Cilj rada je sticanje uvida u organizacijsku, ekonomsku i socijalnu dimenziju prekarnosti radnog mesta radno aktivnog stanovništva u Srbiji. Rezultati faktorske analize pokazali su izdvajanje dva faktora: ekonomsko-socijalne prekarnosti i organizacijske prekarnosti. Primenom regresione analize utvrdiće se koji činioci utiču na pojedine dimenzije prekarnosti radnog mesta radno aktivnog stanovništva, uz komparaciju nalaza sa istraživanjem iz 2012. godine. Polazna pretpostavka jeste da je u periodu od 2012. do 2018. godine došlo do porasta prekarnih radnih uslova među radno aktivnim stanovništvom, odnosno da postoji veza između prekarnih dimenzija radnog mesta i različitih socio-demografskih činilaca. Drugim rečima, polazna hipoteza koja će biti testirana u radu jeste da su ispitanici koji beleže viši stepen prekarnosti radnih uslova pre svega: žene, zaposleni u privatnom sektoru, neformalno zaposleni, oni koji rade dodatne povremene poslove, ispitanici sa nižim socio-ekonomskim statusom.

Ključne reči: prekarnost, radni uslovi, tržište rada, radno aktivno stanovništvo, Srbija

* aleksandra.markovic1@hotmail.com

Dunja Poleti Ćosić*

Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

Institut za sociološka istraživanja

Radne strategije i mobilnost radno aktivnog stanovništva u komparativnoj perspektivi

U ovom radu istražuje se proaktivnost radno aktivnog stanovništva, i to kroz analizu spremnosti da se prihvate različite radne strategije koje potencijalno dovode do diversifikacije primanja i boljeg životnog standarda. U okviru spomenutih strategija, posebna pažnja je posvećena voljnosti da se promeni mesto stanovanja radi pronalaženja posla ili bolje zarade. Cilj rada je dvojak. S jedne strane, ispitivane su razlike u preferiranim strategijama među građanima koji pripadaju različitim socio-demografskim i socio-ekonomskim grupama. S druge strane, ispitivan je migracioni potencijal radno aktivnih stanovnika Srbije. Nalazi su zasnovani na podacima iz dva istraživanja koja su sprovedena od strane Instituta za sociološka istraživanja 2012. i 2018. godine na reprezentativnim uzorcima, a njihov komparativni karakter omogućava i sagledavanje promena u dijahronoj perspektivi. U kontekstu konjunkturalnih promena koje su sa sobom donele veću zaposlenost, te uzimajući u obzir institucionalne promene čiji se efekti odražavaju na kvalitet date zaposlenosti kroz fleksibilizaciju tržišta rada i smanjenje radne sigurnosti, u okviru prve pretpostavke očekuje se veće pristajanje uz sve ponuđene radne strategije, pa samim tim i veća spremnost na radnu mobilnost. U okviru druge pretpostavke očekivano je da se utvrde jasne razlike u preferiranim strategijama između društvenih aktera koji se razlikuju po obrazovanju, starosti, polu, zaposlenosti i regionu u kojem žive. Pored deskriptivnih statističkih analiza, zaključci se oslanjaju na nalaze faktorske analize i regresionih modela.

Ključne reči: radne strategije, prostorna mobilnost, radno aktivno stanovništvo, mobilnost, Srbija

* dunja.poleti@gmail.com

Milica Resanović, Dunja Poleti Ćosić, Aleksandra Marković*

Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

Institut za sociološka istraživanja

Rodne nejednakosti na tržištu rada u komparativnoj perspektivi

U ovom radu ispituju se razlike u radnoj aktivnosti između muškaraca i žena u Srbiji u periodu konsolidacije kapitalističkog sistema. Naime, period nakon 2000. godine doneo je sa sobom liberalizaciju tržišta rada, koja se u normativnoj sferi ogledala u donošenju manje restriktivnih zakona o radu, a u pogledu države socijalnog staranja, u njenom postepenom povlačenju. Prethodne analize pokazale su da postoji značajna rodna diskrepancija na tržištu rada, kako po pitanju participacije tako i po pitanju dostupnih radnih položaja. Žene su bile te koje su se nalazile u nepovoljnijem položaju, utoliko što su istovremeno ređe učestvovala u plaćenim ekonomskim aktivnostima, a kada su bile zaposlene, onda su ređe zauzimale upravljačke i dobro plaćene pozicije, dok su po pravilu bile slabije plaćene za iste poslove. Cilj ovog rada jeste da mapira promene u glavnim karakteristikama ekonomske aktivnosti žena, u stepenu i obrascima te aktivnosti, te da ispita promene rodni stereotipa u izboru zanimanja u periodu od 2003. do 2018. godine. Analiza će se vršiti u tri ključne vremenske tačke: 2003. godine (u periodu ubrzane konsolidacije kapitalističkog sistema društvenih odnosa), 2012. godine (u vreme velikih efekata svetske ekonomske krize, prvenstveno u vidu zaustavljanja rasta, porasta nezaposlenosti i siromaštva) i u današnje vreme. Podaci na kojima zasnivamo naše zaključke dobijeni su kroz kvantitativna istraživanja koja je Institut za sociološka istraživanja sprovodio na reprezentativnim uzorcima za Srbiju u ovom periodu, što je omogućilo komparativni karakter ovoga rada.

Ključne reči: rodne nejednakosti, tržište rada, radna aktivnost, Srbija

* milica_resanovic@yahoo.com, dunja.poleti@gmail.com,
aleksandra.markovic1@hotmail.com

Jelisaveta Petrović, Dragan Stanojević*

Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

Odeljenje za sociologiju

Politička participacija mladih u Srbiji u komparativnoj perspektivi

U radu se ispituju karakteristike političke participacije mladih u Srbiji i upoređuju sa obrascima participacije karakterističnim za pripadnike starijih generacija. Politička participacija mladih se posmatra kroz teorijska sočiva pristupa životnom toku. Nalazi istraživanja sprovedenih u razvijenim demokratijama pokazuju da mladi u političko polje najčešće ulaze kroz (pot)kulturne prakse, neformalne angažmane i građanski aktivizam, a ređe kroz tradicionalne kanale političkog delanja kao što je članstvo u političkim partijama. U razvijenim demokratijama se, takođe, u poslednjih par decenija, beleži opadanje konvencionalnih oblika političke participacije (glasanje, članstvo u političkim partijama), uz porast novih, fleksibilnijih oblika delanja (internet aktivizam, aktivizam svakodnevnog života, politički konzumerizam itd.). Iako je i u domaćem kontekstu identifikovano da su novi oblici političnosti prisutni među mladima, istovremeno je uočeno da postoji veoma visok stepen uključenosti mladih u rad političkih partija, po čemu Srbija predstavlja svojevrsan izuzetak u odnosu na većinu zemalja Evrope. Imajući pomenute kontradiktornosti u vidu, namera nam je da u ovom radu, oslanjajući se na podatke prikupljene u toku dva talasa istraživanja (2012. i 2018. godine) na uzorku reprezentativnom za populaciju Srbije, detaljno ispitamo učestalost različitih formi (tradicionalnih i novih) političke participacije među mladima, faktore koji oblikuju njihov aktivizam u političkoj sferi, te razlike koje postoje u odnosu na političko ponašanje pripadnika starijih generacija. Rezultati ukazuju da tradicionalni kanali političke participacije ne diferenciraju populaciju mladih i starih, dok je „nova političnost“ prisutnija među mladima. Iznenaduje nalaz da nema značajnijih pomaka među mladima ni u konvencionalnim ni u novim oblicima političke participacije.

Ključne reči: politička participacija, mladi, Srbija

* vukelic.jelisaveta@gmail.com, draganstanojevich@gmail.com

Mladen Lazić, Jelena Pešić*

Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet, Odeljenje za sociologiju

Stabilizacija kapitalističkog poretka u Srbiji i prihvatanje liberalnih vrednosnih orijentacija

U tekstu se, na osnovu podataka iz istraživanja vršenih 2003, 2012. i 2018. godine, ispituje u kojoj meri dinamika uspostavljanja kapitalističkih društvenih odnosa u Srbiji uslovljava prihvatanje liberalnih vrednosnih orijentacija, vezanih za reprodukciju tog poretka, među pripadnicima osnovnih društvenih klasa. Promena društvenog poretka u Srbiji donosi i radikalnu promenu osnove na kojoj se konstituišu vrednosti. Za tumačenje odnosa između promena strukturne osnove i promena vrednosti koristi se teorijski okvir čiji je središnji pojam normativno-vrednosna disonanca (nesaglasnost između vladajućeg normativnog okvira i vrednosti kojima se akteri rukovode u svom delanju). Posebna će se pažnja u analizi posvetiti tumačenju vrednosnih promena s obzirom na razlikovanje sistemske i unutarstemske disonance. Diferencijacija ovih pojmova počiva na pretpostavci o dinamičnom karakteru kapitalizma, odnosno o postojanju različitih režima kapitalističke regulacije (liberalnog, regulisanog, neoliberalnog), kojima odgovaraju specifične vrednosne orijentacije. Drugim rečima, pretpostavlja se da se, uz bazične vrednosti, koje podržavaju opšte oblike reprodukcije kapitalizma (tržišnu ekonomiju, privatno vlasništvo, političko takmičenje), pojavljuju i vrednosne orijentacije koje omogućavaju reprodukciju posebnih režima akumulacije i stoga se razlikuju od vrednosti karakterističnih za druge režime. Unutarstemska disonanca znači da dolazi do nesaglasnosti između principa reprodukcije specifičnog režima akumulacije i vrednosnih orijentacija koje podržavaju neki drugi režim (zadržavanje vrednosti tipičnih za kapitalističku „državu blagostanja“, u neoliberalnom režimu akumulacije). Svetska kapitalistička kriza 2008. godine označila je i krizu dotadašnjeg režima i predstavljala je strukturnu pretpostavku za promenu unutarstemske vrednosti (za rast unutarstemske disonance, zbog slabljenja neoliberalnih vrednosnih orijentacija i jačanja onih vrednosti koje podržavaju državnu regulaciju). Pretpostavljamo da je ta kriza imala slične efekte i u Srbiji, što bi značilo da očekujemo naglašeniju unutarstemsku disonancu. U Srbiji, u kojoj je sistemska disonanca već bila izražena, to bi moglo da znači i njen dalji rast, što bi vodilo novim teškoćama u stabilizaciji kapitalističkog poretka. Obe će pretpostavke, o promenama u normativno-vrednosnoj disonanci, kao i o rastu unutarstemske disonance u Srbiji tokom poslednjih desetak godina, biti detaljno ispitane na osnovu nalaza pomenutih empirijskih istraživanja.

Ključne reči: kapitalizam, liberalne vrednosne orijentacije, klase, Srbija

* bigalazi@eunet.rs, pesicj@gmail.com

Irena Petrović, Marija Radoman*

Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

Odeljenje za sociologiju, Institut za sociološka istraživanja

Dominantne vrednosne orijentacije u Srbiji: patrijarhalnost, autoritarnost i nacionalizam

U radu se analiziraju obim i intenzitet prihvatanja vrednosnih obrazaca u Srbiji: tradicionalizam (patrijarhalnost), autoritarnost i nacionalizam. Podaci na kojima se zasniva analiza prikupljeni su u anketnom istraživanju koje je realizovao Institut za sociološka istraživanja u prvoj polovini 2018. godine u okviru potprojekta *Promene osnovnih struktura društva Srbije*. Rezultati faktorske analize su pokazali da su se unutar svake od analiziranih vrednosnih orijentacija izdvojila dva tipa vrednosnih obrazaca. Najpre, stavove prema rodnoj podeli uloga moguće je posmatrati u dve kategorije: u jednoj se nalaze stavovi koji se odnose na privatnu sferu domaćinstva (*privatni patrijarhat*), dok se u drugoj kategoriji smeštaju stavovi koji se tiču javne sfere (*javni patrijarhat*). Kada je reč o stavovima pomoću kojih se posmatra autoritarnost, pratićemo takođe dva oblika: *opšti* obrazac autoritarnosti i *specifični*, koji se odnosi na nekritičko prihvatanje institucionalne (zakonske) regulacije privatne sfere (razvod, abortus). Najzad, empirijski iskazi koji mere orijentaciju ka nacionalizmu podeljeni su ponovo u dve grupe. Na osnovu uvida u strukturu dobijenih grupa, zaključuje se da prva grupa predstavlja iskaze koji se odnose na *primordijalni* ili *organski oblik nacionalizma*, koji ukazuje na značaj tradicije i prirodan, odnosno organski nastanak države. Drugu grupu čine iskazi koji se odnose na tzv. *etnički nacionalizam*. Osim analize rasprostranjenosti, u radu ćemo nastojati da utvrdimo i specifične činioce stavova prema predstavljenim vrednosnim orijentacijama. Preciznije, analiziraće se uticaj socio-demografskih činilaca kao što su pol, starost, bračno stanje, stepen obrazovanja, materijalni položaj, klasni položaj, obrazovanje oca, mesto stanovanja. Poslednji istraživački nalazi će se, tamo gde je moguće, porediti sa nalazima iz prethodnih istraživanja (2003. i 2012. godine).

Ključne reči: vrednosne orijentacije, Srbija, tradicionalizam, patrijarhalnost, autoritarnost i nacionalizam

* irena.petrovic@f.bg.ac.rs, xmarijax@gmail.com

Selena Radović*

Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

Institut za sociološka istraživanja

Privatni i javni patrijarhat u Srbiji i Francuskoj

Sveopšta retradicionalizacija društva Srbije, uslovljena raspadom prethodnog društvenopolitičkog sistema, imala je značajne implikacije i na rodni poredak u njemu, proizvođači režim ambivalentnih svojstava. U cilju sagledavanja dinamike rodni efekata generisanih promenama u društveno-kulturnim figuracijama, u ovom radu će se, u dve vremenske tačke (2003; 2018), analizirati neki elementi *privatnog* i *javnog patrijarhata* (Walby, 1990). Oni su operacionalizovani kroz empirijske iskaze koji mere stepen pristajanja na tradicionalnu podelu uloga *unutar domaćinstva* (kao indikator privatnog patrijarhata), te empirijske iskaze koji mere stepen pristajanja na rodnu podelu uloga *u javnoj sferi* (kao indikator javnog patrijarhata). Srpsko društvo je prostorno i istorijski smešteno na poluperiferiji, što takođe podrazumeva da njegove brojne strukturne karakteristike proizilaze upravo iz odnosa sa „centrom“. Kao takvo, društvo poluperiferije je uvek u nekoj vrsti dijahroniciteta u odnosu na centar, „kaskajući“ za centrom, ali u cilju da ga dostigne. Kako društvo Francuske predstavlja „centar“ u odnosu na Srbiju, komparativni okvir ova dva društva, u skladu sa dometima analize iznete u radu, poslužiće kao polje unutar kojeg se mogu sagledati i specifični odnosi između centra i poluperiferije – kroz prizmu osvetljavanja dinamike rodni režima u ova dva društva.

Ključne reči: patrijarhalnost, privatni i javni patrijarhat, centar, poluperiferija, Srbija, Francuska, rodni režim

* selena89kg@gmail.com

Stefan Mandić*

Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet
Institut za sociološka istraživanja

Nacionalizam među mladima u Srbiji i Hrvatskoj

Osnovni cilj ovog rada je da ispita da li je došlo do povećanja ili smanjenja stepena nacionalizma među srpskom i hrvatskom omladinom tokom poslednjih sedam godina i u kojoj zemlji je među omladinom nacionalizam više zastupljen. Kao osnovni izvor podataka za Srbiju biće korišćeni rezultati istraživanja *Izazovi nove društvene integracije u Srbiji* sprovedenih 2012. i 2018. godine. Pošto u Hrvatskoj ne postoje ovakvi tipovi uporedivih podataka, biće korišćena raznovrsna građa. Stepenn nacionalizma omladine u Srbiji za 2012. biće poređen sa stepenom nacionalizma hrvatske omladine za 2011. jer za tu godinu postoje uporedivi podaci iz istraživanja Duška Sekulića *Vrijednosno-ideološke orijentacije kao predznak i posljedica društvenih promjena*. Za period između 2011. i 2018. za Hrvatsku će biti korišćena različita istraživanja koja se bave pitanjima vrednosti, političke participacije mladih, predrasuda prema nacionalnim manjinama itd., te će se na posredan način utvrditi da li je došlo do povećanja stepena nacionalizma među hrvatskom omladinom. Takođe, porediće se da li se i u kolikoj meri povećao broj slučajeva govora mržnje i netolerancije među omladinom u Srbiji i Hrvatskoj. Osnovni izvor podataka za ovu analizu biće izveštaji nevladinih organizacija, manjinskih partija, Saveta Evrope i drugih relevantnih izvora. Osnovna hipoteza rada jeste da su jačanje desnice i pojava novih „*alt right*“ pokreta u Evropi uticali na rast nacionalizma u Srbiji i Hrvatskoj. Ova pretpostavka proizilazi iz činjenice da su Srbija i Hrvatska kao periferijske evropske zemlje podložne kulturnim i ideološkim uticajima iz centralnih evropskih zemalja i da se promene ideoloških paradigmi u centru neminovno odražavaju na stanje regionalne političke svesti. Takođe, uzeta je u obzir činjenica da političke stavove mladih u Srbiji i Hrvatskoj sve više oblikuju domaći i strani sadržaji sa interneta u kojima su u poslednje vreme prisutniji desničarski i nacionalistički stavovi. Ukoliko se otkrije da je u određenoj zemlji među omladinom veći stepen nacionalizma, pokušaćemo da utvrdimo koji su unutrašnji činioци tome doprineli. Za adekvatnu analizu i tumačenje podataka, u radu će se koristiti različite kvalitativne i kvantitativne metode (deskriptivne analize, analize varijanse i korelacije, faktorske analize).

Ključne reči: nacionalizam, omladina, Srbija, Hrvatska, vrednosti

* sviosimjednog@gmail.com

Jelena Pešić, Tamara Petrović Trifunović, Ana Birešev*

Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

Odeljenje za sociologiju, Institut za sociološka istraživanja

Klasni položaj i politička kompetencija: analiza (ne)davanja odgovora na stavove o poželjnom političkom i ekonomskom poretku

Osnovni cilj rada je analiza odgovora „ne znam“ ili „bez odgovora“ na nizu empirijskih iskaza koji mere različite stavove građana Srbije (odnos prema poželjnom tipu ekonomske regulacije i političkog poretka, redistributivnoj ulozi države, funkcionisanju demokratije, poštovanju autoriteta, nacionalizmu, rodnoj podeli uloga i poštovanju zakona). Početna hipoteza je da će udeo ovih odgovora varirati kada je reč o baterijama pitanja koje pokrivaju različite tematske oblasti. Konkretnije, oslanjajući se na teorije o depolitizaciji, odnosno o postpolitičkom i/ili postdemokratskom karakteru savremenog društvenog poretka, polazimo od pretpostavke da će udeo onih koji su dali bilo kakav odgovor na pitanje biti veći kod stavova koji se odnose na neposredno životno iskustvo (percepcija rodnih i etničkih odnosa) u odnosu na udeo istih odgovora na pitanja koja operišu apstraktnim konceptima vezanim za funkcionisanje političkog i ekonomskog uređenja. Druga hipoteza je formulisana na temelju Burdijeovih istraživanja društvene uslovljenosti političkih dispozicija i klasne distribucije kompetencija. U fokusu problematizacije je mogućnost artikulacije političkog mišljenja legitimnim političkim jezikom, na osnovu samoprepoznate sposobnosti i osećanja „pozvanosti“ i „ovlašćenosti“ da se to mišljenje javno iskaže. U skladu s navedenim, pretpostavka je da ljudi koji imaju niže socijalno poreklo, slabiji stepen obrazovanja, koji su dugo bili izopšteni iz političkog života na temelju mesta stanovanja (stanovnici sela) ili roda (žene), u većem stepenu u odnosu na ostale kategorije ispitanika daju odgovor „ne znam“ ili ne odgovaraju na pitanja koja se odnose na poželjni tip političkog i ekonomskog poretka. Analiza će počivati na deskriptivnim merama poređenja udela ispitanika koji su dali odgovore „ne znam“ ili nisu dali odgovor na svim baterijama pitanja koje mere različite stavove ispitanika; potom, na faktorskoj analizi kojom ćemo nastojati da izdvojimo i grupišemo stavove na kojima je veći udeo ovih odgovora, i konačno, na regresionoj analizi, putem koje ćemo nastojati da testiramo efekat klasne pripadnosti i različitih sociodemografskih karakteristika ispitanika na učestalost jasnog formulisanja stavova. Efekat anketarske pristrasnosti će prethodno biti testiran i otklonjen.

Ključne reči: stavovi, postpolitika, postdemokratija, klasni položaj, političke kompetencije, Srbija

* pesicj@gmail.com, evena304@gmail.com, ana.biresev@f.bg.ac.rs

Nemanja Zvijer, Stefan Janković*

Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

Institut za sociološka istraživanja

Od informacije do podatka: proces rekonstrukcije terenskog dela jednog sociološkog istraživanja

Mnoge od kontroverzi pokrenutih povodom karaktera socioloških istraživanja su dugo vremena bile vezane prevashodno za metodološku kvalifikaciju adekvatnosti preuzetog postupka i evaluaciju njegovih limita. Ipak, ovakve tendencije su ne samo isuviše često odvodile u nepomirljive distinkcije, poput one između kvantitativnih i kvalitativnih metoda, već su doprinele tome da se izostave zamršeni procesi koji uključuju prakse, interpretacije i tehnike unutar same kompozicije podataka. Predmet ovoga rada upravo čini analiza metapodataka nastalih tokom izvođenja *Istraživanja o svakodnevnom životu domaćinstava i pojedinaca u uslovima sadašnjih društvenih promena u Srbiji* u prvoj polovini 2018. godine. Cilj analize je rekonstrukcija i opis nekolicine procesa koji se odnose na vremensku dinamiku, ritmove anketiranja i odaziv ispitanika. Pritom, pomenuti procesi sagledaće se iz perspektive specifičnih kulturnih transmisija i razmena nastalih između anketara i ispitanika, svakako imajući u vidu društvenu zaleđinu samog procesa. Uzimajući za polazište neke od savremenih epistemoloških pozicija koje spram relativizma, naučne procese i proizvode uzimaju kao sklop praktičnih kontigencija, kao i ona polazišta koja insistiraju na semiotici terenskog rada, cilj će se realizovati kroz nekoliko tačaka. Najpre, nastojaćemo da kompoziciju podataka dobijenih u anketnom istraživanju rekonstruišemo kroz prizmu klasne receptivnosti, odnosno klasnih razlika u stepenu odaziva među ispitanicima, zajedno s drugim temeljima diferencijacije. Nakon toga, preći ćemo na analizu kompozicije samih podataka, koji se tiču kulturnih kompetencija i semiotike odgovora u odnosu na klasnu zaleđinu ispitanika. To bi trebalo da ukaže na značaj kulturnog konteksta i na opseg i karakter njegovog uticaja na sam proces stvaranja podataka.

Ključne reči: metapodaci, terenski rad, klase, semiotika, kulturni kontekst

* znemanja@yahoo.com, stefanjankovic87@hotmail.com

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.42(497.11)(048)

КОНФЕРЕНЦИЈА Друштвени односи: континуитет и
промене (2018 ; Београд)

Konferencija Društveni odnosi u Srbiji: kontinuitet i
promene : Beograd, 21. decembar 2018. – Beograd : Institut
za sociološka istraživanja Univerzitet, Filozofski fakultet,
2018 (Beograd : Službeni glasnik). – 19 str. ; 20 cm

“Svi prilozi su nastali kao rezultat rada na projektu Izazovi
nove društvene integracije u Srbiji: koncepti i akteri (evid.
br. 179035)”--> kolofon. – Tiraž 40.

ISBN 978-86-6427-105-9

a) Друштвени односи – Србија – Апстракти

COBISS.SR-ID 271237644

